

Prof. Dr. Taner Berksoy'a Açık Mektuplar^(*)

(I)

23 Mart 2001

Sayın Prof. Dr. Taner Berksoy,

Değerli hocam,

Bu mektubu size okumayı öğrenme çağından bu yana Cumhuriyet gazetesi ile birlikte olmuş bir şahıs olarak yazıyorum. Köşe yazılarınızı gerek Cumhuriyet okuru, gerekse bir iktisat eğitmeni ve araştırmacısı olarak yakından takip ediyorum. En son 22 Mart Perşembe günü yazınızı üzülen okumuş olduğumu belirtmemi müsaade ediniz. Yazınızda,

“Başlangıçtaki tespitler ile hedefleri ve araçları arasında tutarlılık olan bir programdı bu. Tutarlılığı sevenler programa destek verdi. Bunu es geçip tespitleri ya da hedefleri beğenmeyenler de genel bir karamsarlık çerçevesinde programa karşı çıkıp eleştirdiler. Sonuçta programı, yolun yarısında, büyük bir kırılmaya sürükledik.”

diye öne sürdüğünüz savlara ve suçlamalarınıza katılamıyorum.

(*) Sayın Prof. Dr. Taner Berksoy'a Açık Mektuplar'ın birincisi, Bilkent Üniversitesi İktisat Bölümünden **Prof. Dr. Erinç Yeldan'**ın 23 Mart 2001 tarihli; ikincisi de ODTÜ İktisat Bölümünden **Prof.Dr. Oktar Türel'**in 10 Eylül 2001 tarihli. Her iki mektup da, Sayın Berksoy'a ve ilgili çevrelere yazıldıkları tarihlerde gönderilmiş. Bu mektuplar; iktisat tartışmalarına, yaşadıklarımıza ve hayata ışık tutması nedeni ile oldukça önemli.

Öncelikle unutmayalım, Türkiye istikrar programının teknik gereklerine 2000 yılı genelinde sıkı sıkıya uymuştur. Programın “özelleştirme” hedefleri ve tarım, bankacılık gibi bazı alanlardaki “yapısal” nitelikli reformları daha tam anlamıyla gerçekleştirilememiş olmasına karşın, maliye ve para politikaları hedefler ile uyum içinde çalıştırılmıştır. Döviz kuru sepeti yıllık aşınma hedefi içinde tutturulmuş; Merkez Bankası bir “para kurulu” gibi çalışarak, net iç varlıklar hesabını denetim altında tutmuş; kamu bütçesinde de faiz dışı denge yıl sonu hedefini yakalamıştır. O halde şunu sormamız lazım: 22 Kasım ve 21 Şubat krizleri bu şartlar altında ne kadar uygulama hatası, ne kadar kendi içsel tutarsızlıklarının sonucudur? Bu konuyu çok açık değerlendirmemiz gerektiği kanısındayım.

Sizin de yakından bildiğiniz gibi program, IMF’nin “ödemeler dengesine parasalcı yaklaşım” ilkesini benimsemektedir. IMF yönlendiriciliğindeki istikrar programlarının hemen tümüne kuramsal temel oluşturan bu yaklaşıma göre, dışa açık bir ekonomide döviz kuru satın alma paritesinde dengeye kavuşmak için sürekli devinim halindedir. Bu dengeye ulaşabilmek için de para arzı piyasa güçleri tarafından içsel olarak belirlenmektedir. Oysa spekülasyon sermaye hareketlerinin son derece akışkan olduğu günümüz finans dünyasında bir ekonominin tüm parasal tabanını dış dünyanın kısa dönemci, spekülasyon nitelikli sermaye giriş-çıkışlarının denetimine bırakmanın ne derece tehlikeli bir girişim olduğunu yakından izlemekteyiz. Nitekim, Türkiye ekonomisinin son yirmi yıllık deneyimi denetimsiz, yönlendirilmemiş ve başıboş piyasa güçlerinin ne döviz kurunda, ne de faiz oranlarında istikrarlı dengeyi sağlayamadığını belgelemiyor mu?

Uluslararası literatürde de vurgulandığı üzere, bu tür “döviz kuruna dayalı enflasyonu düşürme programlarının” tehlike noktası ithalat hacminin sıcak para girişlerine dayalı olarak birden artması ve bunun da kısa dönemli bir büyüme konjonktürü yaratmasıdır. Ancak bu yapay büyüme, bir yandan da ekonominin dış güvenirliliğini sarsmakta, finansal piyasaların kırılganlığını arttırmakta ve kendi içinde istikrarsızlık unsurlarını kendisi yaratmaktadır. Bu kırılgan yapı zaten olgunlaşmamış, sığ mali piyasalarda herhangi bir nedenle krize dönüşebilmektedir.

Nitekim yukarıda özetlemiş olduğum gelişmelerin boyutları uluslararası kalkınma literatüründe yakından incelenmiş ve örneğin, Calvo ve Vegh tara-

findan “döviz kuruna dayalı istikrar programı” deneylerinin bir *ampirik regülaritesi* olarak değerlendirilmiştir. Dolayısıyla, Türkiye’nin 2000 yılı içinde geçirdiği “yapay büyüme – dış güvenirliliğin kaybolması ve kırılganlığın artması – kriz” sarmalı bizim ekonomimize özgü bir olgu değil, kısa vadeli sıcak sermaye girişlerine dayalı istikrar arayışlarının bilinen genel bir sonucudur.

Sonuç olarak, “istikrar” arayışlarını uluslararası sermayenin spekülative sıcak para akımlarında arayan bu programın bir kısır döngü içinde kaosa sürüklenmesi kaçınılmazdı ve nitekim öyle oldu. Bu olguyu önceden öngörmek bir kehanet sayılmamalıydı. Nitekim, örneğin Mülkiyeliler Birliği, Ocak 2000 veya İktisat, İşletme ve Finans, Mart 2000 dergilerinin düzenlediği söyleşilerde (daha sonra Bağımsız İktisatçılar Grubu diye bir araya gelen) bir grup akademisyen bu öngörülerini tekrarlamışlardı.

Bu anlamda, yazınızda belirtmiş olduğunuz üzere, programın “tutarlılığının es geçilmesi” veya “hedeflerin beğenilmeyip genel karamsarlık çerçevesinde programa karşı çıkılması” diye bir durum söz konusu değildir. Söz konusu olan, uluslararası kalkınma ve istikrar deneyimleri ışığında, Türkiye ekonomisi’nde uygulanmakta olan bu programın özünde istikrarsızlıklar taşıdığı ve ekonomiyi kalıcı ve sağlıklı bir büyüme yapısına sokamayacağı gerçektir.

En son olarak şu konuyu vurgulamak istiyorum: şu anda “yeni” bir istikrar programının hazırlığını yapıyoruz. Ancak, planlanan “yapısal reform” söylemlerinin yukarıda vurguladığım kırılgan yapıya hiç dokunmayacağını ve giderek reel üretici sektörlerden uzaklaşarak, spekülative birikim alanlarına yönelmiş olan özel sektör birikim tercihlerini yeniden sanayileşme ve sağlıklı büyüme rotasına çevirmekten uzak kalacağını ne yazık ki çok açık olarak görebilmekteyiz. Bu yönelimin bir uzantısı olarak devletin de, normal vergi gelirleri ve/veya harcama sistemi üzerine yapacağı radikal bir reform ile makro dengelerini sağlamak yerine, doğrudan doğruya kamu mallarının *özelleştirilmesi* (satışı) yoluyla gelir yaratmayı amaçlamakta olduğunu anlamaktayız.

Bu anlamda öngörülen “yeni istikrar programı” da, aynı öncekinde olduğu gibi, ulusal ekonominin öz kaynaklarını küresel sermayenin spekülative kazanç alanına çekme hedefini sürdürmekte ve bütün bu çabalar ise kamuoyuna “yapısal reform” söylemi altında sunulmaktadır. Bu aşamada “enflasyonu düşürme” sloganlarının vahim bir saptırmaca içermekte olduğunu ve aslında bu stratejik dönüşüme kamuoyu karşısında meşruiyet kazandırma işlevi görmekte olduğunu düşünmekteyim.

Gerçekten ulusalcı ve emekten yana iktisadi program arayışlarının bu olguları daha gerçekçi olarak değerlendirmesi kanısındayım.

Esenlikler dileklerle, saygılar sunuyorum.

Prof. Dr. Erinç Yeldan
İktisat Bölümü
Bilkent Üniversitesi

(II)

10 Eylül 2001

Prof. Dr. Taner Berksoy
Bilgi Üniversitesi İktisat Bölümü Öğretim Üyesi
İSTANBUL

Aziz meslektaşım,

Cumhuriyet gazetesinin 16 ve 23 Ağustos tarihli sayılarında yayınlanan “Çoklu Denge” ve “Kısırdöngüyü Kırma” başlıklı yazılarınızı ilgiyle okudum.

Bu yazıların ilkinde Bilgi Üniversitesi’nin konuğu olarak Ağustos ortalarında Türkiye’ye gelen ve bir tartışmalı toplantıya katılan Prof. Stiglitz ile Devlet Bakanı Dr. Derviş’in görüşlerine atıfta bulunulmakta ve Dr. Derviş’in “Ekonomide çoklu denge...oluşturdu” dediği kaydedilmekte idi. Prof. Stiglitz’in söyledikleri alıntılanmamakla birlikte, yazınızdan kendisinin de bu görüşleri paylaştığı sonucu çıkarılabiliyordu.

Emek, ürün, para ve döviz piyasalarında eş-anlı dengenin var olup olmadığı, varsa bu makro dengenin tek (unique) olup olmadığı, çoklu dengelerin mümkün olup olmadığı sorularını biri 1989’da, diğeri 1994’de yayınlanan iki yazımda^(*) tartışmıştım (dipnottaki referanslara lütfen bakınız). Bu konuları başka meslektaşlarım da yazmış ve vurgulamış olabilirler; belki benim gö-

(*) TÜREL, O. (1994), “Türkiye’de 1993/1994 Bunalımı Üzerine Düşünceler”, **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, XVII (168), 4-16, Ankara.

(*) ----- (1989), “1980’li Yıllar Türkiye’sinde Büyüme ve İktisadi Konjonktür Üzerine Bir Sentez Denemesi”, T. Bulutay (der.), **Sadun Aren’e Armağan** içinde, Ankara: Mülkiyeliler Birliği Yayınları, 8.

zümnden kaçmıştır. Size bu yazılarımı niye okumadığınız (veya hatırlamadığınız) için sitemde bulunacak değilim; literatürü izlemekte hepimiz zaman zaman geç kalabiliyoruz. Beni üzen şey, teorik düzlemde böyle bir olasılık bulunduğu ancak Prof. Stiglitz'in katıldığı bir tartışmada akla gelmesidir. Açıkçası, Türkiye'deki iktisatçıların ilhamlarını salt Atlantik ötesinde arama ve giderek olgunlaşan ve çeşitlenen yurtiçi literatürü görmezden gelme alışkanlıklarından rahatsızım. Konuyu biraz bayağılaştırmama izin verirseniz, bu alışkanlığın anlamı şudur: "Makro dengenin varlığı, tekliği ve istikrarından Prof. Stiglitz (ya da bir başka Anglo-Sakson kökenli iktisatçı) söz ederse önemsenir, Türkiye'den biri sözünü ederse ciddiye alınmaz". Bu düpedüz az gelişmişliktir ve ülkemiz böyle bir az gelişmişliğe müstahak değildir.

Kaldı ki çoklu dengenin teorik olasılığı, ampirik olarak böyle bir sorunun var olduğu anlamına gelmez. Bilebildiğim kadarı ile Dr. Derviş ve çalışma arkadaşları (bu meyanda 19 Ağustos tarihli basın duyurusu ile çoklu dengenin "yüksek kur-yüksek faiz" ucuna yerleşilmesinden yakınan TCMB üst düzey sorumluları) bu sorunun varlığına kanıtlar getirmemişlerdir.

Dolayısıyla bu açıklamaları IMF ve Dünya Bankası'nın entellektüel düzlemde iflas etmiş modellerinin yakın gelecekteki başarısızlıklarına gerekçe arama çabası olarak yorumlamam herhalde bağışlanabilir.

Piyasa aktörlerinin kötümser beklentileri, bizi böyle bir "denge"ye itebilir; ancak bundan şu tür bir çıkarsamaya gidemeyiz: Piyasalarda "güven duygusu" yoktur; o yüzden istikrarsız ve arzulanmayan "dengeler" oluşmaktadır. Piyasalarda niye "güven duygusu" yoktur? İstikrarsız, arzulanmayan "dengeler" yüzünden. Bu tür düşünce döngüsünün Türkiye yazılı/görsel medyasında yüzlerce kez tekrarlandığına tanık olduk, daha da olacağız galiba.

"Kısırdöngüyü Kırma"ta şöyle yazıyorsunuz: "Ekonomik ve toplumsal düzeni bütünüyle değiştirerek bu döngüyü kırma önerisi kuşkusuz tartışmaya değer ... bir önermedir. Ancak gerçekçiliği ve yapılabirliği fazlasıyla tartışmalıdır".

Aralarında benim de yer aldığım ve kimi yazılı/görsel medyada yakışsız sataşmalara muhatap olan bir grup iktisatçının kambiyo ve finansal aracılık rejimi ile ilgili düzenleme önerilerinin "ekonomik ve toplumsal düzeni bütünüyle değiştirme" ile ilgisi yoktur. Kapitalist bir ekonominin işlerliğini ciddi tehlikelere atan bunalım ortamlarında kamu yetkili kurumları iradi kararlara başvurabilirler ve başvurmaları da gerekebilir. Kambiyo ve finansal aracılık rejimi ile ilgili düzenleme talep eden iktisatçıları dışa kapanmayı (ne

demekse?), teknolojik yeniliklere sırt çevirmeyi (bunun nereden çıktığını da anlayamıyorum) ve düzeni toptan değiştirmeyi hedefleyen umacılar gibi tanıma çabası, çapsiz köşe yazarları ile çıkarlarından ötesini görmeyen ve göstermek istemeyenlere yakışır. Sizi böyle bir anlayıştan tenzih ederek, ve hadim olmayarak, kullandığınız sözcüklere biraz daha özen göstermenizi diliyorum.

Bugünkü kambiyo ve finansal aracılık rejimimizi değiştiremez, adeta kutsal telakki eden kişilerin hangi yerli ve yabancı çıkar çevreleri ile bağlantılı olduğunu ve “bizim çıkarımız, tüm toplum kesimlerinin çıkarı ile bir ve aynıdır!” yutturmacasını niye ısrarla pazarladıklarını bilmemeniz imkânsızdır. Kanımca, sizin gibi seçkin ve deneyimli bir meslek adamından beklenen bu yalancı kutsallıkları dokunulmaz sayanlara dolaylı da olsa destek olmak değil, gerçekleri ve izlediğimiz görüntünün ardındaki sınıfsal çıkarları topluma açıkça söylemektir.

İzlediğimiz ekonomik olgulara “sığ bir piyasacı gözlükle” bakmamamızı öğütüyor, yazılarınızdan “ideolojik bir söylem ya da piyasacı bir dayatma” anlamı çıkarılmamasını, “piyasa denen şeyin her koşulda kendi başına rasyonel bir işleyişe sahip olduğu saplantısından kurtulmamızı” söylüyorsunuz. Ama aynı nefeste “piyasa oyuncularının kararlarının etkilenebilir olduğu(nu)”, “piyasaları yönetme iradesi ve buna uygun bir ... politika ... araçları seti oluşturulabilir ise sorunların aşılabileceğini” de söylüyorsunuz. Bu doğrultudaki somut önerilerinizin piyasaların Kasım 2000’den beri yerli ve yabancı karar alıcılar tarafından kotarılan ve uygulanan bir dizi politika önlemine niye “doğru” tepki vermediğini bir türlü anlayamayan meslektaşlarınızca değil, teknik inceliklerle olmazı olur yapmaya çalışan Hazine ve TCMB yetkilerince de özlemle beklendiğine emin olunuz.

Sevgi ve saygılarımla,

Prof. Dr. Oktar Türel
ODTÜ İktisat Bölümü Öğretim Üyesi
e-posta: oturel@metu.edu.tr